

Salpausselkä Geopark -päiväkodit

Kestävän kehityksen ohjelma varhaiskasvatustoimijoille
Salpausselkä Geopark-alueella

Ympäristökasvattaja Emma Marjamäki
24.2.2021

Sisällys

1. Johdanto	1
2. Kestävän kehityksen työn järjestäminen ja osallistaminen.....	4
3. Lähtötilanteen kartoitus ja toteutus.....	4
4. Kestävän kehityksen ohjelma	5
5. Loppukartoituksen suunnittelu ja toteutus.....	7

1. Johdanto

UNESCO Global Geopark -ohjelma

YK:n kasvatusta, tiede- ja kulttuurijärjestö UNESCO edistää maailman kulttuurisen, biologisen ja geologisen monimuotoisuuden vaalimista sekä kestävä kehitystä ohjelmillaan. Tiettyjen kriteerien mukaan hyväksytään kohteita maailmanperintöluetteloon, biosfäärialueiksi ja geopark-alueiksi.

UNESCO Global Geopark on kansainvälinen geotieteen ja geopuistojen ohjelma, joka on perustettu vuoden 2015 lopulla. Heinäkuussa 2020 geopark-alueita oli yhteensä 161 ja ne sijaitsivat 44 valtiossa.

UNESCO Global Geopark –verkosto on sitoutunut edistämään kestävä kehityksen tavoitteiden toteutumista. YK:n Agenda 2030 tavoitteista on poimittu kahdeksan, joiden edistämiseen koko ohjelma ja verkosto ovat sitoutuneita:

1. UNESCO Global Geopark –ohjelman lähtökohtana on holistinen näkemys paikallisen kulttuurisen ja maantieteellisen perinnön vaalimisesta, suojelusta ja kunnioittamisesta. Tavoitteena on auttaa paikallisia ihmisiä ja yhteisöjä kokemaan yhteenkuuluvuutta ympäristönsä kanssa ja ylpeyttä omasta asuinseudustaan.

2. Geoparkit toimivat ulko-opetustiloina ja ajatushautomoina sekä kestävä kehityksen, kestävä elämäntavan, kulttuurisen monimuotoisuuden ja rauhan edistäjinä. Geoparkien toimintaan kuuluu merkittävänä osana oman lähiympäristön tuntemuksen ja paikallisidentiteetin vahvistaminen kehittämällä kaikenikäisille suunnattua opetusta, koulutusta ja tiedonlevitystä.

3. Geoparkeissa opetetaan paikallisia yhteisöjä ja vierailijoita kaikissa ikäluokissa elämään harmoniassa luonnon kanssa kouluttamalla ja lisäämällä tietoisuutta kestävästä kehityksestä ja kestävästä elämäntavoista.

4. Geoparkeissa opetetaan arvioimaan ympäristömuutosten riskejä ja ymmärtämään luonnon resilienssiä eli kykyä sopeutua muutoksiin.

5. Kestävän matkailun edistäminen on yksi tärkeimmistä tavoitteista UNESCO Global Geopark -verkostossa. Paikallisen elinkeinoelämän tukeminen ja esteettömyys otetaan huomioon vierailukohteiden kehityksessä.

6. UNESCO Global Geoparkeissa edistetään sukupuolten välistä tasa-arvoa.

7. Kaikki Geoparkit ovat geologisia todisteita menneistä ilmastonmuutoksista ja toimivat opetusympäristöinä tarjoten tietoa tällä hetkellä meneillään olevasta ilmastonmuutoksesta. Ympäristötietoisuutta ja ilmasto-osaamista lisätään ympäristökasvatusmenetelmillä ja alueen viestintätyössä tarjotaan tietoa ilmastonmuutoksen vaikutuksiin sopeutumisesta ja vaikutusten hillitsemisestä.

8. UNESCO Global Geopark -verkostossa on kyse kumppanuudesta, verkostoitumisesta ja yhteistyöstä, joita toteutetaan paikallisesti, kansallisesti sekä kansainvälisesti verkostoitumalla. Verkostoissa jaetaan ohjausta, kokemuksia, tietoa, ideoita ja parhaita menetelmiä.

UNESCO Global Geopark on kestävän kehityksen ohjelma, jonka avulla voidaan alueellisesti edistää usean Agenda 2030 tavoitteen toteutumista laajoillakin alueilla.

Suomessa on tällä hetkellä kaksi UNESCO Global Geopark -aluetta sekä valtakunnallinen Geopark-toimikunta.

Salpausselkä Geopark

Lahden ammattikorkeakoulu toteutti vuosina 2017 - 2019 hankkeen, jonka tavoitteena oli kehittää Päijät-Hämeeseen hahmoteltua Salpausselkä Geopark -aluetta siten, että alueelle voidaan hakea UNESCO Global Geopark -statusta. Tärkein edellytys UNESCO Global Geopark -statuksen saamiselle on alueen geologian tieteellisesti arvioitu kansainvälinen merkittävyys. Geologian tutkimuskeskuksen asiantuntijat ovat esiselvityshankkeessa (2016) arvioineet Salpausselkä Geopark -alueen täyttävän tämän ehdon. Salpausselkien reunamuodostumat ovat Suomen tunnetuin, viimeisimmän jääkauden jälkeensä jättämä ainutlaatuinen geologinen kokonaisuus.

Jokaisessa Geoparkissa kerrotaan alueen geologisten muodostumien syntytarina, joka Päijät-Hämeessä liittyy viimeisimmän jääkauden sulamisvaiheeseen ja ilmaston kylmenemiseen, kun jäätiköiden sulamisvedet heikensivät Golf-virtaa. Salpausselkä Geopark nostaa esiin etenkin alueen pohjavesivarat samoin kuin puhtaiden pintavesien tärkeyden. Vedellä on tärkeä rooli myös Salpausselkien ja harjujen syntytarinassa.

Salpausselät muodostuivat mannerjäätikön reunaan viimeisimmän jääkauden sulamisvaiheessa, kun kylmä ilmastovaihe 11600 – 12800 vuotta sitten sai jäätikön vetäytymisen pysähtymään. Jäätikön railoissa ja jään sisällä tunneleissa virranneet sulamisvedet kuljettivat mukanaan soraa ja hiekkaa, joka kerrostui deltamuodostumina jäätikköjokien suille jäätikön reunan eteen Baltian jääjärveen. Ensimmäinen Salpausselkä ulottuu Hangosta Imatran kautta aina Värtsilän seudulle asti ja Toinen Salpausselkä Hangon pohjoispuolelta Joensuun itäpuolelle, mutta juuri Lahden seudulla molemmat ovat korkeimmillaan ja edustavimmillaan. Täältä alkoi myös

reunamuodostumien tieteellinen tutkimus 1800-luvulla. Skandinaviassa, Venäjällä ja Pohjois-Amerikassa on vastaavia muodostumia, mutta Salpausselkiin viitataan edelleen laajalti kansainvälisessä geologisessa kirjallisuudessa, kun haetaan esimerkkiä erityisen selvästä mannerjäätikön reunan asemasta ja reunamuodostumista.

Ympäristökasvatuksella on merkittävä rooli Geoparkeissa

UNESCO Global Geopark konseptiin kuuluu olennaisesti alueen kulttuurin, historian ja luontoarvojen esille tuominen. Yksi konseptin kivijaloista on ympäristökasvatus kaikilla tasoilla: yliopistotutkijoista tavallisiin kuntalaisiin. Geoparkien toimintaan kuuluu merkittävänä osana oman lähiympäristön tuntemuksen ja paikallisidentiteetin vahvistaminen kehittämällä kaikenikäisille suunnattua opetusta, koulutusta ja tiedonlevitystä. Tärkeää on myös verkostoituminen, yhteistyö ja vastavuoroinen oppiminen muiden geopark-kohteiden ja -yhteisöjen kanssa.

UNESCOn koulutuksen ja kasvatuksen yleisinä tavoitteina ovat kestävän kehityksen edistäminen, ilmastonmuutoksen torjuminen, kestävien elämäntapojen edistäminen sekä mm. kulttuurisen monimuotoisuuden arvostuksen lisääminen.

Salpausselkä Geopark -päiväkotiohjelman taustaa

Vuosien 2017-2020 aikana toteutettiin Ympäristökasvatusta Geoparkissa -hanke, jonka tavoitteena oli lisätä tietoisuutta Päijät-Hämeen merkittävistä geologisista kohteista ja niihin liittyvistä ekologisista ja kulttuurisista piirteistä. Hankkeessa koottiin ja tuotettiin Geopark-teemaan ilmiöpohjaista ja monialaista oppimista tukevaa opetus- ja kasvatust materiaalia sekä varhaiskasvatukseen että perusopetukseen.

Ympäristökasvatusta Geoparkissa -hankkeen aikana kartoitettiin erilaisia mahdollisuuksia edistää UNESCOn koulutuksen ja kasvatuksen tavoitteita Salpausselkä Geopark -alueen varhaiskasvatukseen ja perusopetuksen toimipisteissä. Vaikuttavimmaksi tavaksi koettiin tavoitteiden kirjaaminen varhaiskasvatus- tai perusopetussuunnitelmaan, joka on tärkein toimintaa ohjaava asiakirja. Perusopetuksen opetussuunnitelmaan vaikuttaminen osoittautui hankkeen puitteissa mahdottomaksi, mutta varhaiskasvatussuunnitelmaan nähtiin mahdollisuus vaikuttaa, sillä jokainen toimintayksikkö saa muokata sen sisältöä itse.

Keskusteluun toteutetun alkukartoituksen jälkeen alettiin työstämään kriteeristöä Salpausselkä Geopark -varhaiskasvatustoimipisteelle. Työhön osallistuivat luontopainotuksella toimivan Vihreä Lippu -päiväkodin henkilöstöstä koottu työryhmä, Lahden kaupungin ympäristökasvattajat sekä LAB-ammattikorkeakoulun Salpausselkä Geopark-hankkeissa työskentelevät asiantuntijat. Luonnosvaiheessa pyydettiin kommentit Lahden Vihreä Lippu -päiväkotien ohjausryhmältä. Kriteeristö hiottiin vastaamaan mahdollisimman hyvin kestävän kehityksen kasvatustyön ja geokasvatuksen tavoitteita. Syksyllä 2020 kriteeristö valmistui ja julkaistiin ja ensimmäinen Salpausselkä Geopark -päiväkotien, Kanervan päiväkotien Lahdessa, sai statuksen lokakuussa 2020.

2. Kestävän kehityksen työn järjestäminen ja osallistaminen

Kaikilla Salpausselkä Geopark -alueen varhaiskasvatuksen toimintayksiköillä on mahdollisuus hakea itselleen virallista Salpausselkä Geopark -päiväkodin statusta, jos kriteeristö täyttyy kyseisen toimijan kohdalla. Alueen kunnat ovat Asikkala, Heinola, Hollola, Lahti, Padasjoki ja Sysmä.

Salpausselkä Geopark -päiväkodiksi haetaan tilaamalla Lahden kaupungin ympäristökasvattajan kautta koko henkilöstölle suunnattu koulutuspäivä. Koulutuspäivän aikana saadaan tarvittava pohjatieto Salpausselkä Geoparkista, ohjeistetaan kehitysprojektin ja kartoituksen toteutukseen ja sovitaan dokumentointitavoista ja seurannasta. Koulutuksen järjestävät Lahti Region, LAB-ammattikorkeakoulu ja Lahden kaupunki yhteistyössä. Koulutuksen tavoitteena on antaa henkilöstölle kattavasti tietoa geologiasta, ekologiasta ja kulttuurihistoriasta, jotta paikallistieto toimintayksikön ympäristöstä laajentuu ja vahvistuu. Samalla tavoitteena on myös innostaa ja motivoida henkilöstöä tutustumaan toimintayksikön lähiympäristöön tarkemmin ja levittämään siitä tietoa myös toimipisteen asiakkaille.

Koulutuksen jälkeen toimintayksikön henkilöstö laatii Salpausselkä Geopark -toimintasuunnitelman. Toimintayksikön henkilöstön tehtävänä on varmistaa kriteeristön toteutuminen kokonaisuudessaan. Salpausselkä Geopark -teema sekä kestävän kehityksen kasvatustyö ja/tai geokasvatus tulee kirjata yksikön varhaiskasvatussuunnitelmaan. YK:n Agenda 2030 kestävän kehityksen tavoitteet tehdään henkilöstölle tunnetuksi ja niihin perehdytään projektinomaisesti yksi kerrallaan. Lähiluonnon käyttämiseen keskeisenä oppimisympäristönä tulee sitoutua ja sitä lisätään vaihteittain mahdollisuuksien mukaan. Lähialueen luontokohteista opetellaan käyttämään yhdenmukaista nimitystä ja toimintayksikössä pidetään esillä karttaa, johon kaikki sen ryhmien käyttämän lähiluontokohteet merkitään selkeästi. Uudet lapset ja aikuiset perehdytetään karttaan ja siinä esitettyyn nimitykseen, jotta kommunikointi kohteista helpottuu ja koko yhteisön paikkaan kuulumisen tunne vahvistuu. Toimintayksikön henkilöstö sitoutuu lähettämään edustajansa noin kaksi kertaa vuodessa järjestettäviin verkostotapaamisiin.

Suunnitelmaa toteutetaan noin puoli vuotta, jonka jälkeen ympäristökasvattaja tekee seurantakäynnin. Seurantakäynnillä arvioidaan kriteeristön ja tavoitteiden toteutuminen ja myönnetään joko status Salpausselkä Geopark-päiväkotina tai asetetaan kehitystavoitteet seuraavalle puolen vuoden jaksolle ja hiotaan toteuttamissuunnitelmaa yhdessä toimivammaksi. Yhteistyötä jatketaan, kunnes kriteeristö täyttyy toiminnassa ja vakiintuu osaksi toimintayksikön arkea. Sen jälkeen yhteistyötä jatketaan verkostotapaamisten muodossa.

Toimintayksiköstä osoitetaan paikka infotaululle, joka kertoo Salpausselkä Geoparkista ja yhteistyöpäiväkodeista. Lahti Regionin Salpausselkä Geopark -yksikkö tuottaa ja toimittaa infotaulun. Lahden kaupungin ympäristökasvattaja osallistuu koulutuksen järjestämiseen, tukee ja ohjaa kehitystyössä, tekee arvioinnit ja hyväksyy kriteerien toteutumisen. Ympäristökasvattaja myös koordinoi ja fasilitoi verkostotapaamiset.

3. Lähtötilanteen kartoitus ja toteutus

Salpausselkä Geopark -päiväkotiohjelma rakentuu seitsemän kriteerin ympärille. Näitä seitsemää tavoitetta mitataan ja kartoitetaan toiminnan alussa ja hakuprosessin aikana. Kun kriteeristö

täyttyy, toimintayksikkö on ansainnut virallisen statuksen ja toiminta jatkuu kriteeristön mukaisena.

Salpausselkä Geopark -päiväkodin kriteerit ovat:

1. Päiväkodin koko henkilöstölle järjestetään Salpausselkä Geopark -koulutus. Koulutus sisältää perustiedot UNESCO Global Geopark -konseptista, Salpausselkä Geopark -alueesta ja sen geologiasta sekä toiminnallisen ympäristökasvatusosuuden lähiympäristön hyödyntämisestä oppimisympäristönä.
2. Salpausselkä Geopark -teema näkyy yksikön varhaiskasvatussuunnitelmassa.
3. YK:n Agenda 2030 -tavoitteet ovat päiväkodissa esillä ja niitä toteutetaan toiminnassa. Tavoite 4. Taata kaikille avoin, tasa-arvoinen ja laadukas koulutus sekä elinikäiset oppimismahdollisuudet toteutuu päiväkodissa kokonaisuudessaan.
4. Joka vuosi yksikössä valitaan yksi YK:n Agenda 2030 -tavoitteista, jota käsitellään kehitysprojektissa. Kehitysprojektit raportoidaan Salpausselkä Geopark -ympäristökasvattajille. Seurannasta sovitaan aloituskoulutuksen yhteydessä.
5. Salpausselkä Geopark -päiväkodissa jokainen lapsi pääsee vähintään kerran viikossa lähiluontoon. Päiväkotit sitoutuu lisäämään lähiluonnon käyttämistä keskeisenä oppimisympäristönä.
6. Lähiluontokartoitus tehdään kerran vuodessa ja päiväkodilla pidetään esillä karttaa, jossa on kirjattuna päiväkodin yhteisesti käyttämä nimistö lähiympäristön geokohteille.
7. Päiväkodin henkilöstö osallistuu Salpausselkä Geopark -päiväkotien verkostotapaamisiin säännöllisesti. Ympäristökasvattajan koordinoimia tapaamisia järjestetään vähintään 2 kertaa vuodessa.

Kriteeristön toteutumisen selvittämisen tueksi on luotu Webropol-kysely, jota voidaan käyttää toimintayksikössä itsenäisesti. Samat asiat voidaan selvittää myös haastattelemalla esimerkiksi alkukoulutuksen yhteydessä.

4. Kestävän kehityksen ohjelma

Salpausselkä Geopark -päiväkotiohjelman tavoitteena on muovata toimintayksiköstä kestävää arkea toteuttava yksikkö, jossa mahdollistetaan lasten kasvu hyvinvoiviksi kestävä elämäntavan osaajiksi. Kestävä elämäntapa on tapa elää maapallon rajallisia resursseja kunnioittaen. Varhaiskasvatustoimipiste on erinomainen paikka antaa lapsille oikeat eväät ja valmiudet kestävä arjen toteuttamiseen konkreettisen esimerkin ja harjoittelun muodossa.

Lapsuuden aikana muodostettu luontosuhde on yksi tärkeimmistä pohjista, joiden päälle kestävä elämäntavan osaaminen rakentuu. Vahva luontosuhde tarkoittaa kokemusta luontoon kuulumisesta ja kokemuksellista ymmärrystä luonnon terveys- ja hyvinvointivaikutusten merkityksestä. Luontosuhde rakentuu kokemuksista ja elämyksistä - siitä, että ollaan ja toimitaan luonnonympäristöissä. Salpausselkä Geopark -päiväkodeissa luontosuhdetta ravitaan ja tuetaan toimimalla omassa lähiluonnosta siitä oppien. Jääkauden jäljet ja geologiset ilmiöt ovat lapsille innostavia oppimisen aiheita ja koko yhteisön yhteinen innostus niiden tutkimiseen motivoi kokemaan lähiympäristöä. Samalla lapsilla herää kysymyksiä luonnosta ja elämää ylläpitävistä

prosesseista, mikä mahdollistaa ymmärryksen kehittymisen omakohtaisen kokemuksen myötä ja kasvattajien tuella.

Luonnossa toimiminen ja luontosuhteen kehittyminen tuottavat myös kokemuksia osallistumisesta ja yhteisöön ja paikkaan kuulumisesta. Tämä luo pohjaa ympäristövastuullisuuden kehittymiselle. Useissa kansainvälisissä tutkimuksissa onkin löydetty selvä yhteys vahvan luontosuhteen ja ympäristövastuullisen toiminnan välillä. Luontosuhde mahdollistaa luonnon terveys- ja hyvinvointivaikutusten ja ympäristövastuullisuuden lisäksi myös tilaa emotionaalille kasvulle ja kehitykselle. Tulevaisuuden kestävä elämäntavan mukainen arki on yhteisöllistä ja arjen taitoihin kuuluvat tärkeinä yhteistyötaidot, tunnetaidot ja aktiivinen vastuullisuus.

UNESCO Global Geopark –verkoston yhteiset linjaukset Agenda 2030 tavoitteista koskevat myös Salpausselkä Geoparkia ja sen ympäristökasvatustoimintaa. Salpausselkä Geopark -päiväkotiohjelma on suunniteltu edistämään varhaiskasvatuksen osalta näiden tavoitteiden toteutumista. Kriteeristö on suunniteltu näiden tavoitteiden ohjaamana varhaiskasvatustoimijoiden arjen työn tueksi.

- ❖ Henkilöstön kouluttaminen on tärkein osa tiedon levittämiseen liittyviä tavoitteita. Koulutukseen kuuluu tiedollisen osuuden lisäksi toiminnallinen ympäristökasvatusosio, jossa opetetaan henkilöstölle perusvalmiudet ympäristökasvatuksen ja geokasvatuksen toteuttamiseen. Tavoitteena on opettaa menetelmiä, joilla tietoa pystyy opettamaan toiminnallisesti varhaiskasvatuksen kohderyhmille.
- ❖ Salpausselkä Geopark -toiminnan, ympäristökasvatuksen, kestävä elämäntavan kasvatuksen ja geokasvatuksen kirjaaminen toimintayksikön varhaiskasvatussuunnitelmaan sitouttaa toimintaan tarvittavalla tavalla, jotta toteutus pysyy tavoitteellisena ja mielekkäänä.
- ❖ YK:n Agenda 2030 tavoitteisiin tutustuminen ja niiden käsittely täydentävät tiedon levittämisen tavoitteita. Ymmärrys kestävä kehityksen kokonaisuudesta motivoi kriteeristön mukaiseen toimintaan ja sen kehittämiseen. Se taustoittaa tarvetta kestävä elämäntavan kasvatustyölle ja toisaalta sitoo toimintayksikön globaaliin yhteisöön.
- ❖ Lähiluonnosta innostuminen ja sen tutkimiseen motivoituminen lisäävät päiväkodin aikuisten valmiuksia viedä lapsia luontoon. Tavoitteena on tukea lasten luontosuhteen kehittymistä säännöllisellä lähiluonnossa oleskelulla ja tarjota tietoa, taitoja ja välineitä lähiluonnossa oppimiseen.
- ❖ Yhteisellä nimistöllä ja kartalla tavoitellaan yhteisön yhteistä kokemusta lähiluonnon omistajuudesta. Yhteisöllinen paikallisidentiteetti vahvistaa luontosuhdetta ja saa yhteisön jäsenet toimimaan vastuullisesti yhteistä lähiympäristöään kohtaan.
- ❖ Salpausselkä Geopark -päiväkotien toimijat muodostavat verkoston, jossa kokemuksia, ideoita ja ajatuksia jaetaan ja prosessoidaan yhdessä. Hyvät käytänteet saadaan jalkautettua muihinkin toimipaikkoihin ja kestävä elämäntavan kasvatustyö saa vaikuttavuutta ja merkityksellisyyttä yhteisöstä.

Lahden kaupungin ympäristökasvattajat toimivat Salpausselkä Geopark -päiväkotiverkoston koordinoijina, organisoivat koulutukset yhdessä Lahti Regionin Salpausselkä Geopark -yksikön kanssa ja levittävät tietoa ohjelmasta. Aloituskoulutuksia pystytään järjestämään n. 10 vuodessa ja osa koulutusmateriaalista on jatkossa saatavilla myös videotallenteena. Tavoitteena on saada verkostoon aluksi neljä uutta toimintayksikköä ja laajentaa sitten vuosittain.

Ohjelmaa päivitetään tarvittaessa ja alkukoulutusta kehitetään koko ajan palautteen mukaan. Toimintaa arvioidaan yhdessä verkostotapaamisissa ja verkostokyselyillä vuosittain.

5. Loppukartoituksen suunnittelu ja toteutus

Salpausselkä Geopark -päiväkotiohjelmaa arvioidaan aktiivisesti yhdessä kasvavan verkoston kanssa. Vuosittain selvitetään tavoitteiden toteutumista verkostokyselyllä ja muutoksia ohjelmaan voidaan tehdä verkoston yhteisellä päätöksellä.